

повернення в суспільство. Варто згадати про різноманітні благодійні акції та аукціони. Починаючи від проекту українських художників на підтримку постраждалих протестувальників та їхніх родин під назвою «Листівки з Майдану». Спільну творчість і дію представляють фотоісторії Олександра Чекменьова, родом з Донбасу. Інтерактивний проект фонду Ізоляція «Жива бібліотека Донбасу» має на меті через відкрите спілкування з відомими людьми з цього регіону розвінчати стійкі негативні стереотипи та міфи. У липні 2015 р. в Мистецькому Арсеналі відбулася виставка «Мистецтво, яке рятує», що об'єднала твори О. Ройтбурда, А. Савадова, Ю. Соломка, К. Гнилицької, І. Чичкана, А. Кахидзе, М. Вайди, М. Вайсберга, М. Куликовської. Згодом твори продали на аукціоні, а кошти пішли на лікування дітей із зони АТО.

Синтезом мистецтва і дії можна вважати соціальний експеримент, що у травні 2015 р. провели в Краматорську. Після звільнення міста від ДНР виникла потреба впорядкувати, відновити зруйноване місто, налагодити мирне життя. Волонтери створили неформальний мистецький простір «Вільна хата», який зайнявся організацією толок, сортуванням сміття, а також низкою культурних проєктів: влаштували кіноклуб, організували зустрічі з відомими діячами культури (С. Жаданом, С. Положинським, Р. Скрипіним та ін.). Такі акції також творять середовище довіри в повоєнному місті, дають відчуття певності, сили, стимул до праці, солідаризують містян. Подібні центри планують відкрити в інших визволених містах: Слов'янську, Лозувій, Павлограді, Дружківці.

Отже, мистецтво доби Євромайдану і війни на сході України може бути осмислене як креативна сила всеукраїнського єднання, що дає поштовх для витворення атмосфери довіри, здатна консолідувати людей, допомогти вистояти в цей нелегкий час. Поширенню довіри сприяють різноманітні культурні ініціативи. Численні прояви солідарності з українським народом митці закріплюють візуально, а це своєю чергою поширює простір довіри, робить його дієвим і тривалим. Ненасильницький спротив митців є формою протесту і дієвим методом боротьби в умовах гібридної війни.

1.Баздирева А. Раскол и единение. Художественные деятели комментируют события 2013 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/raskol-i-edinenie->

hudozhestvennyye-deyateli-komentiruyut-sobytiya-2013-goda/#.WAM_5vTSN2E.

2.Бондарева Х., Фігель Н. «Хрещені вогнем». Портрети від Михайла Дяченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainianchi.com/>

3.Військові журналісти нагородять захисників України медалями вдячності «За довіру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ato/viyskovi-zhurnalisti-nagorodyat-zahisnikiv-ukrayini-medalyami-vdyachnosti-za-doviru-666921.html>.

4.Гундорова Т. Майдан як симптом: травма, рана і крипта [Електронний ресурс] // Критика. – Режим доступу: <http://krytyka.com/ua/community/blogs/maydan-yak-symptom-travma-rana-i-krypta>.

5.Дяченко М. Серія «Громовержці» для Today in UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/today.in.ua/photos/a.779883525417878.1073741834.733385306734367/970622873010608/?type=3>.

6. Кожем'якіна О. Довіра в сучасному соціумі // Вісник Інституту економіки та прогнозування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vier_2011_11_9.

7.Крижанівська М. Тема війни на Донбасі – центральна на бієнале «Тиждень актуального мистецтва» // ZAXID.NET [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?tema_viyini_na_don_basi_tsentralna_na_biyenale_tizhden_aktualnogo_mist_etsva&objectId=1402510.

8.Прокопенко Марія. Історія України у картинах (фото) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/photo/istoriya-ukrayiny-u-kartynah-foto>.

9. Сандуляк А. Десять українських художніх проєктів, породжених Майданом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ua/2014/04/maidan-art-projects/>

10.Сергацкова Е. Алевтина Кахидзе: «Майдан – это совместный художественный акт» // ART Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://artukraine.com.ua/a/alevtina-kahidze-maydan-eto-sovmestnyy-hudozhestvennyy-akt/#.Vgt_4n3SN2E.

11.Терещук Г. Творчість рятувала в АТО бійця, художника Валерія Пузіка від депресії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27571400.html>.

12.Філософський енциклопедичний словник / За заг. ред. В. Шинкарука. – К., 2002.

УДК 32.019.51

Олена Литвиненко

Інформаційна складова у сучасній гібридній війні проти України: виклики й загрози

У статті розкривається суть викликів та загроз інформаційній безпеці в умовах нинішньої гібридної війни Російської Федерації проти Української держави.

Ключові слова: виклик, загроза, інформаційна безпека, інформаційна війна, консолідація.

Olena Lytvynenko

Informational Component in Modern Hybrid War against Ukraine: Treats and Challenges

The article considers the essence of the challenges and threats for information security in the current situation of Russia's "hybrid war" against Ukraine.

Key words: Challenge, Threat, Information Security, Information war, Consolidation

Зростання ролі інформації, інформаційно-комунікативних технологій у сучасному світі зумовили підвищення статусу інформаційної складової національної безпеки, яка представляє не окремо взятю частину державного життя, а є всепроникним і системним явищем для всіх галузей життєдіяльності суспільства. Рішення, ухвалені на основі недостовірної або й сфальшованої інформації, несуть загрозу розвитку як організації чи суспільства, так і в цілому держави. Чим складніша система, тим складніші її елементи її функціонування.

Мас-медіа як посередники й ретранслятори інформації між комунікантом і реципієнтом відіграють визначальну роль у сприйнятті й відтворенні споживачами інформаційних повідомлень реальної картини світу. Інформація засобів масової комунікації (ЗМК) найбільш масова і доступна, тому здатна маніпулювати суспільною думкою й створювати так звану «інформаційну картину світу», що не завжди відповідає реальній дійсності. У контексті забезпечення інформаційної безпеки суспільства мас-медіа відіграють неоднозначну роль: залежно від смислового наповнення повідомлення інформація в них може сприяти захисту національних інтересів та національного інформаційного простору, або ж навпаки, призводити до виникнення деструктивних процесів усередині суспільства.

Саме ЗМК є основними фундаторами суспільної думки, їхній вплив є досить потужним і саме вони формують дійсність. У випадках цілеспрямованого викривлення інформації люди втрачають відчуття реальності й починають жити у створеному для них віртуальному світі. Така ситуація здатна спричинити виникнення як локальних, так і глобальних конфліктів, що в результаті призводить аж до виникнення збройних конфліктів і втрати національного інформаційного суверенітету країни.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що у 2014 році Російська Федерація порушила територіальну цілісність України шляхом тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, а також окремих районів Донецької і Луганської областей, чому передувала активна пропагандистська діяльність як російських, так і юридично українських, проте проросійських за змістом мас-медіа. Донині триває гібридна війна України з Росією за відновлення національних кордонів, й інформаційну складову цієї війни можна порівняти до мілітарної.

За таких умов діяльність ЗМК повинна бути спрямована на консолідацію суспільства, створення єдиної стратегії й тактики боротьби з агресором, але сьогодні продовжуються потужні посягання на інформаційну безпеку нашої держави, пов'язані, здебільшого, із намаганнями інформаційних суб'єктів, у тому числі й закордонних, свідомо викривити зміст подій за участю України, подати у сфальшованому

вигляді відомості про розвиток політичних, соціальних, економічних та інших подій із метою дискредитації держави в очах міжнародної спільноти та свого власного народу, підризу довіри до неї як до надійного партнера та вагомому суб'єкта міжнародного права.

Мета статті – розкрити сутність та роль інформаційних викликів і загроз сучасної гібридної війни, яка ведеться проти України з боку Російської Федерації.

Проблеми глобалізації інформаційної діяльності та подальші її наслідки аналізуються у працях О. Андрєєвої, Т. Бартацук, В. Вергуна, О. Литвиненка, Ю. Нестеряка, О. Пантелеймонова, Г. Почепцова та інших вчених. Окремі аспекти питання інформаційної безпеки досліджувались у працях Р. Арона, І. Бекешкіної, Є. Головахи, Т. Парсонса, О. Тоффлера, Ф. Фукуями. Але проблема інформаційної безпеки в контексті гібридної війни є досить новою, тому наукових робіт з цієї теми наразі є недостатньо для всеохоплюючого її вивчення.

Як зазначає А. Дорошкевич, у гібридних війнах на першому місці стоїть інформаційно-психологічний вплив на населення, на другому – економічно-політичні (торговельні, енергетичні, дипломатичні) протистояння. А силові операції, які застосовуються паралельно, мають за мету не стільки завоювання чи втримання території, скільки хаос, неперервний конфлікт і постійне генерування провокацій та постановочних для ЗМК військових подій. Головною і керуючою складовою гібридної війни є інформаційна, яка, маючи давню історію, на сьогодні набуває нової, модифікованої форми і постає у вигляді мережево-центричної війни [1, с. 23].

У свою чергу, політолог Є. Магда відзначив, що гібридна війна і справді не є винаходом сьогодення, адже комбінації інформаційно-психологічного, економічного та військового протистояння використовувались і раніше. Проте, на його думку, гібридність сучасної війни Росії проти України полягає в тому, що питома вага факторів принципово інша, оскільки набагато потужнішою також є використання засобів та особливостей інформаційного суспільства [4, с. 141].

В інформаційному просторі України наразі склалася дійсно загрозлива ситуація для збереження спільної ідентичності української нації. Для вивчення всіх небезпек і викликів вітчизняному інформаційному простору потрібно розвести ці поняття.

Так, В. Ліпкан зазначає, що загроза – 1) це розмаїття внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних суперечностей суспільного розвитку в середовищі функціонування об'єкта, які ускладнюють або унеможливають створення сприятливих умов для реалізації його інтересів і створюють небезпеку для його системи безпеки, життєзабезпечення її

системоутворюючих елементів; 2) це складовий елемент системи безпекогенних чинників, який складається з декількох стадій: зародження (початок формування), вияв (знаходження виразних форм), загострення (критична стадія переходу із можливості в дійсність). На його думку, загроза є результатом протиріч, які формуються у самому суспільстві, міждержавних відносинах і без їх виявлення ніяка безпека не може бути гарантована [3, с. 71]. До загроз належить подання неякісної, недостовірної або сфальшованої інформації, неправомірна заборона третіми особами права доступу громадян до інформації тощо. Зокрема, усередині літа 2014 року в захоплених терористами районах Донецької і Луганської областей провайдери кабельного телебачення вимкнули українські телеканали. Громадян позбавили права на отримання інформації з диверсифікованих джерел, що у подальшому може призвести до формування уявлення про ситуацію в країні і світі на основі неякісних, недостовірних, а часто брехливих повідомлень.

Водночас він зазначає, що складовим елементом загрози є *виклик*, тобто прагнення одного об'єкта до протидії іншому об'єкту в реалізації його інтересів, що являє собою наступну, після ризику, стадію ескалації напруженості між об'єктами [3, с. 29]. До викликів можна віднести, наприклад, інформаційну кампанію Російської Федерації з доставляння 200 КАМАЗами так званого «гуманітарного вантажу» у Донецьку та Луганську області в серпні 2014 року. Ця подія могла призвести до наступного прямого вторгнення на територію України російських військових. Проте широке висвітлення українськими та закордонними ЗМК подібного факту зменшило напругу в суспільстві й дозволило уникнути подальшої ескалації конфлікту.

Ступінню імовірності загрози виступає *ризик* – існування або можливість виникнення ситуації, за якої формуються передумови протидії реалізації інтересів об'єкта. Прикладом інформаційного ризику є неофіційні переговори прем'єр-міністра Австралії з одним із очільників сепаратистів на Сході України, так званим «прем'єр-міністром ДНР» у серпні 2014 року з метою вирішення питання пошуку та перевезення тіл загиблих в авіакатастрофі літака Малайзійських авіалій «Боїнг-777». Така ситуація є ризиком для інформаційної безпеки, оскільки українська держава проводить досить успішну інформаційну кампанію з невизнання самопроголошених республік на Донбасі, а подібні ситуації можуть свідчити про визнання де-факто сепаратистських угруповань і спричинити незворотній процес зі зміни переконань світової спільноти щодо ситуації в Україні.

Сукупність усіх видів загроз призводить до виникнення стану *небезпеки*, або ж процесу дестабілізації управління загрозами та небезпеками, за якого унеможлиблюється створення сприятливих умов для прогресивного розвитку національних інтересів, джерел добробуту народу державними і недержавними інституціями, а також ефективне функціонування самої системи національної безпеки. В. Ліпкан під небезпекою також розуміє діяльність, спрямовану на завдання шкоди важливим національним інтересам і національній безпеці в обмежених (локальних) масштабах [3, с. 149]. До

небезпек можна віднести реальні явища, події і процеси, здатні нанести шкоду людині, соціальній групі, народу, суспільству, державі, планеті або навіть знищити їх, нанести шкоду їх благополуччю, зруйнувати матеріальні, духовні або природні цінності, викликати деградацію чи закрити шляхи до розвитку.

Дослідник у сфері національної безпеки Ф. Зінов'єв *загрози інформаційній безпеці* розподіляє на три види: надходження неякісної або помилкової інформації; несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів; погрози правам і свободам особи, у тому числі праву на доступ до інформації. Крайнім проявом загроз є інформаційна війна [2, с. 119-132]. На нашу думку, такий перелік не є вичерпним і може доповнюватися в залежності від видів і форм здійснення інформаційного впливу з метою зміни поведінки особи, суспільства чи загалом діяльності всієї держави.

Серед *загроз інформаційній безпеці України в медіа-сфері* пропонуємо виділити такі:

- відсутність ефективної державної інформаційної політики національної спрямованості;
- розпорошеність медіа-ринку між приватними особами – представниками великого бізнесу не тільки українського, але й зарубіжного, переважно російського;
- надзвичайно потужна економічна залежність ЗМК від власників;
- незбалансованість у системі подачі інформації для кінцевого споживача, у результаті чого виникає або ж «інформаційний вакуум» або «інформаційне перенасичення»;
- таблоїдизація (так зване «пожовтіння») мас-медіа;
- переважання загальнодержавної інформації та нівелювання інформації місцевого або регіонального характеру;
- відсутність законодавства у сфері регулювання діяльності ЗМК в Інтернеті.

Практична реалізація окреслених інформаційних викликів і загроз призводить до інформаційного протиборства. Вищим рівнем такого протистояння Г. Почепцов називає інформаційні операції та інформаційні війни, тобто інформаційні технології, що впливають на інформаційні системи, маючи на меті введення в оману масової чи індивідуальної свідомості, виведення з ладу або десинхронізацію процесів управління суспільством та його складовими, передовсім військовими [5, с. 64].

Для зменшення та знешкодження негативного впливу інформаційних викликів і загроз на суспільну свідомість як українського, так і інших народів світу у рамках гібридної війни за суверенітет і територіальну цілісність України згуртування всіх громадян навколо єдиної ідеї є вкрай важливим і актуальним завданням. Оскільки ЗМК мають потужний вплив на суспільно-політичну думку, просування такої ідеї згуртованості й консолідації здебільшого залежатиме від специфіки її подання мас-медійними організаціями.

Інформаційний вимір українського світу є наскрізним, оскільки він пронизує буття української спільноти від найдавніших часів до сьогодення (від етнокультурної інформації – до сучасної суспільно-політичної, соціально-економічної та геополітичної інформації). Тому без комплексного врахування впливу інформаційного чинника на процеси етнічного

й національного розвитку української спільноти, а також на стійкість і стабільність українського соціуму в транзитивних умовах оптимальне вирішення багатьох невідкладних проблем українства, серед яких вагоме місце посідає саме консолідація суспільства, є неможливим.

Досягнення національного об'єднання можливе лише завдяки розповсюдженню цієї ідеї в інформаційному полі держави. Інформаційний простір України є досить неоднорідним, нерівномірно розподіляється інформаційний продукт всередині країни. Ця тенденція виявляється, зокрема, у тому, що мешканці столиці не читають регіональних новин, не дивляться регіональних телепередач, значно більше уваги приділяючи загальнонаціональним мас-медіа. Має проблема й інший вияв. Насамперед, у тому, що регіональне життя, різні його сторони мало представлені й у загальнодержавних мас-медіа. Якщо простежити географію матеріалів, розміщених на сторінках Інтернет-видань, на шпальтах газет, у теле- та радіоефірах, можна побачити, що місцева тематика значно поступається центральній. Виникає й інше питання – наскільки національними за своєю суттю є загальнонаціональні мас-медіа.

Отже, деструктивний інформаційний тиск з боку Росії негативно впливає передусім на осіб з маргінальною та зміненою етнічною ідентичністю. У зв'язку з цим постає проблема інформаційної безпеки громадян України. Інформаційний простір – це стратегічний ресурс будь-якої сучасної нації, але українська влада ще й досі не контролює власний інформаційний простір, що приводить до багатьох негативних наслідків.

Дослідження впливу мас-медіа на громадян показали, що діяльність багатьох російських і українських ЗМК тотально порушували і продовжують порушувати інформаційну безпеку України протягом всіх 25 років незалежності шляхом руйнівного вторгнення у систему національних і загальнолюдських архетипів, поширення байдужості й цинізму, деформування критеріїв суспільних оцінок, системи духовних і культурних цінностей; цілеспрямованого збереження й використання радянських символів і гасел, створення суперечностей між східними і західними українцями тощо. Локальні масштаби наслідків таких інформаційних операцій продемонстрували свою здатність поступово переростати у глобальні – відчуження громадян від своєї держави.

Усебічне врахування викликів і загроз інформаційній безпеці дозволить адекватно

протидіяти деструктивним інформаційним впливам з боку Російської Федерації, не тільки через недопущення дестабілізації функціонування державних інститутів, політико-правової, енергетичної та соціально-економічної сфер українського суспільства, але й через протидію намаганням нівелювати духовну єдність громадян України. Такий підхід дає можливість консолідувати українське суспільство, оптимізувати його ментальну підтримку та організувати світоглядну мобілізацію громадян України. Інформаційно-технічний вплив (тобто вплив на інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта з метою забезпечення реалізації необхідних змін в її роботі (зупинка роботи, несанкціонований витік інформації, програмування на певні помилки, зниження швидкості обробки інформації тощо)) становить загрозу безпеці інформаційно-технічної інфраструктури, а духовно-світоглядний вплив (тобто вплив на індивідуальну та масову свідомість, на колективне несвідоме, ментальність, світогляд, на ціннісні орієнтації та колективні уявлення населення з метою деформації мотивації, ментальності, ідентичності, світогляду та поведінки особи й суспільства) становить загрозу не тільки національним інтересам, але й суспільству та державі в цілому, оскільки належить до так званої ментально-світоглядної агресії, яка сприяє цілковитому духовному підпорядкуванню суперника в інформаційній війні.

1.Дорошкевич А. С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві / А. С. Дорошкевич // Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». Філософія. – 2015. – № 2 (25). – С. 21–28.

2.Зінов'єв Ф. В. Національна безпека України (методологія виміру) / Ф. В. Зінов'єв. – Сімферополь : Фенікс, 2012. – 446 с.

3.Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський; Київ. нац. ун-т внутр. справ, Каф. міжнар. відносин та нац. безпеки. – К. : КНТ, 2006. – 279 с.

4.Магда Є. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір / Є. Магда // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 5. – С. 138–142.

5.Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии XX века : монография / Г. Г. Почепцов. – К. : Ваклер, 2000. – 352 с.

Тетяна Орлова

Габітус, війна і роль суспільствознавців у консолідації українства

У сенсі подолання постколоніального синдрому у суспільствознавчих науках робиться спроба актуалізувати концепцію габітусу П.Бурдьє стосовно процесів, які відбуваються в Україні на сучасному етапі її розвитку. Використовуючи підходи соціальної історії, мікросторії і нової історичної науки, на життєвих прикладах демонструються прояви своєрідності деяких видів габітусу. Відштовхуючись від рівня повсякдення, аналіз переводиться на рівень національний і цивілізаційний. В плані історичної ретроспекції та із деякими прогностичними підходами виявляється сутність гібридної війни, яку веде Росія проти нашої країни вже не перший рік. Висвітлюється роль габітусу в тому, що вдалося і не вдалося Московії в Україні і в світі. Акцентується необхідність давати опір в інформаційній і психологічній війні, у чому мають посилювати свою участь науковці різних напрямків соціогуманітарної сфери. Їх роль також є дуже важливою у консолідації українства як на нинішньому етапі, так і у майбутньому, коли постане питання реінтеграції тимчасово окупованих територій України.